

POSUDEK OPONENTA DIPLOMOVÉ PRÁCE

NÁZEV: České velkopřevorství suverénního řádu maltézských rytířů za převora Michaela Ferdinanda z Althanu

61 stran textu, seznam použitých pramenů a literatury, seznam zkratek, obrazové přílohy

AUTOR: Tomáš OTRADOVEC

VEDOUcí PRÁCE: Doc. PhDr. Zdeněk HOJDA, CSc.

Odevzdáno na Katedře pomocných věd historických a archivního studia FF UK v lednu 2016.

Nabídka oponovat práci Tomáše J. Otradovce ve mně vzbudila velká očekávání vzhledem k poměrně zřídka studované problematice rytířského řádu v raném novověku. Pokud totiž rytířské řády poutají badatelskou pozornost, jde spíše o období středověké. Otradovcova práce určitě ukazuje šíři možných otázek, jež vývoj maltézského řádu přináší, a naznačuje, že dochované prameny jsou poměrně bohaté. Má očekávání však bohužel splnila jen v malé míře.

Své výhrady shrnu do několika okruhů. Po **stránce formální** musím konstatovat, že text diplomové práce vykazuje celou řadu nedostatků – překlepy najdeme již v poděkování („Zdeněku Hojdovi“).¹ U řady poznámek pod čarou nebo na konci anglického abstraktu chybí tečka. Bohužel se v textu vyskytují i hrubé chyby² a mnoho nedoformulovaných, bezobsažných nebo nelogicky řazených vět.³ Autor zmatečně užívá velká a malá písmena,⁴ chybně používá čárky (např. s. 9, 1. řádek nahoře, po „roce 1291“). Výklad často kolísá mezi přítomným a minulým slovesným časem. Řadu chyb najdeme v krátkém anglickém abstraktu práce – spíše se setkáváme s psaním „Grand Priory“, „Grand Prior“, tedy zvláště, správně je „Maltese“, nikoli „Maltase“. Co znamenají formulace: „The first part of Master thesis is mentioned the history“, „the second part is interested in about“? Poznámkový aparát se mi jeví být celkem v pořádku, ovšem autor zdaleka ne všude odkazuje na zdroje svých informací, často ne tam, kde je to dosti zásadní, jak ještě ukážu níže. Některé reálie uvádí nejednotně („Code de Rohan“ x „Codex de Rohan“). Práce zkrátka na první pohled prozrazuje, že byla sepsána ve velkém spěchu – zdá se ale, že řada nesrovnalostí a nelogických spojení nevznikla jen chybami v její závěrečné fázi.

Ještě závažnější jsou totiž moje výtky **ke struktuře a „řemeslnému“ zpracování práce**. Název totiž jen málo odpovídá obsahu: ačkoli má jít o české velkopřevorství za velkopřevora M. F. z Althannu, není tomu tak, výklad o Althannově působení obsahuje v poslední verzi studie pouhých 7 stran, tj. necelou 1/9 práce; jde přitom spíše o jeho biografii, která je jen málo vztažena k vývoji řádu. Nepřesná je i anotace: co to jsou „řádové složky“? Co je to „historický vývoj“: ostatně v řádové historii je tenhle pojem dost ošidný (v anglickém abstraktu je ostatně jako ekvivalent „administrative development“) – jsou to dějiny hospodářské, právní, politické? Proč není abstrakt více vztažen k českým poměrům? Autor proklamuje, že bude aktualizovat výpověď literatury o dějinách řádu na základě pramenů, snad tak činí, ale rozhodně na to v textu příliš neupozorňuje. Navzdory proklamování zájmu o „správní systém“ se autor zabývá spíše širšími historickými souvislostmi.

Řadu nedostatků má stavba práce: proč např. výklad o velkopřevorském archivu v Praze následuje až po výkladu o dějinách a struktuře řádu? Ne úplně logické jsou oddíly o maltézské jurisdikci a pohřbívání členů konventu (proč není začleněna např. pasáž o noviciátu?), proč byli vybráni pro sepsání medailonků právě oni tři významní členové řádu? Proč jsou uprostřed textu

¹ Nebo na s. 39 „exemce/exempce“.

² Za všechny – s. 17, „rodinná komenda ve Vratislavu“!; s. 18 – „osobě“ – nesprávně dohromady.

³ Za všechny: s. 3: „K době vlády Althanna a jeho předchůdců je k dispozici mnoho písemných pramenů a archivního materiálu, ale jen málokdy si uvědomíme, že působení řádu nebylo jen v duchovní rovině, ale i v sociální, kulturní a hospodářsko-správní. Šlechtici a kněží se s oblibou nechávali portrétovat ve specifické řádové uniformě nebo v řádovém rouchu zvaném kukula. Posledně jmenované je dodnes určené výhradně k církevním slavnostem“; s. 12; s. 13: chaotické řazení informací různého druhu o podpoře panovníků, právním postavení řádu a pak o pražském kostele; s. 34 – „Dokazuje to intitulace listiny z 24. října 1458, kde „Převor Jan od Dubu a konvent u Panny Marie...“ Podobně úvod ke kapitole 5 nedává smysl. S. 40 – „zděděné finance řád použil ...“ Naprosto zmatečný je třetí odstavec na s. 47 atd.

⁴ Např.: „České“ i „české velkopřevorství“, „koruna česká“ by se měla psát s velkým k, označení církevních řádů někdy autor píše s velkým písmenem – např. Maltézský řád na s. 17. Vůbec mi není jasné, proč se s velkým písmenem píše „strakonický konvent“ na s. 34; „postranní právo“ v obsahu.

vypočítány archivní jednotky velkopřevorského archivu? (hodilo by se více do přílohy). Kapitola 4. 1 odpovídá jen zčásti svému názvu (netýká se tolik českého velkopřevorství jako spíše popisu jednotlivých stavů v řádu jako celku). Některé přílohy jsou v obsahu charakterizovány, některé nikoli. Stavba práce je celkem dosti vágní. Na druhou stranu tolik nevdává, že se autor mnohokrát (někde je to pochopitelné) vrací při výkladu v čase.

Úvod naznačuje záměr práce, autor jej však realizuje jen zčásti – sice hovoří o správním systému řádu i o Althannově životě, ale obě osy výkladu propojuje jen málo. Konstatuje, že chce rekonstruovat Althannův život na základě listinných dokladů – v jakém vztahu je k nim ale jehokorespondence (list přece není listina)? Do úvodu je neústrojně vložena zmínka o mentalitě doby osvícenství. Také úmysl pracovat hlavně s prameny autor naplňuje jen zčásti.

Po stránce řemeslné mě nejvíce znepokojuje to, že výklad, někdy dosti popisný a málo analytický, je snad zčásti samostatným dílem autora, ne vždy to ale autor zdůrazňuje, někde jen přebírá, bez uvedení zdroje a značně nekriticky, názory starší literatury (hodně vlivná se zdá být zejména kniha B. Waldstein-Wartenberga). Autor se pohybuje na tenkém ledu mezi informacemi z pramenů a literatury, na řadě místech neuvádí zdroj a na druhou stranu nezdůrazňuje vlastní výzkum pramenů. Zdá se např., že pracoval s řadou starých tisků, dokonce psaných i španělsky, to ale nedostatečně vyzdvihuje. Pracoval skutečně s listinami, nebo jen s archivními inventáři? Podivně archaický je výklad o exempci na s. 39, u něhož ovšem chybí zdroj. Užíval databázi Monasterium? Odkud pochází informace o „individuálním vedení“ agendy johanitských statků (doufám, že z autorova výzkumu, proč to ale neřekl?). Nesoustavné nakládání se zdroji je dle mého soudu jeden z největších problémů práce.⁵

Ke stránce věcné: Poměrně nepřesný je výklad o konstituování řádu (s. 12). Opravdu lze stanovit datum dostavby kostela, není třeba mluvit spíše o datu vysvěcení? Jak přesně rozumět pojmu „johanitské“ území v Praze? Na jakých pramenech či literatuře se tato kapitola zakládá? Listiny autor cituje jen zčásti. Z jakého zdroje pochází informace o vystavení rakve Karla IV. u Panny Marie pod řetězem? Údaj je třeba vložit do širších souvislostí, jistě to nebyl jediný kostel, kde byly císařovy ostatky vystaveny (s. 15). Z jakých pramenů se autor dozvídá o oddlužení johanitských statků? Co znamená, že řád přišel „zhruba o devět komend“? Útržkovitě působí výklad o 16. století, dokážu si představit, že je to dáno mezerovitě dochovanými prameny, autor by to však měl vysvětlit.

Poměrně čtivá je pasáž o správě johanitského řádu, měla by být ale více vztažena k bohemikálnímu reáliím, takto se autor poněkud ztrácí v obecnostech. Měl řádový oděv v českých zemích nějaké odlišnosti od úzu řádu jako celku, vyvíjel se nějak v čase? Významný je i výklad o řádových statutech, autor ale netřídí zdroje a jen velmi málo se vyjadřuje k jejich vlastnímu obsahu (totéž platí o *Code de Rohan* a jeho případném významu pro české prostředí. Mimochodem, byla francouzština stejně důležitá pro českou provincii jako v celku řádu?). Jak byla statuta uplatňována v praxi? Pracoval autor skutečně ve vatikánské apoštolské knihovně (alespoň cituje jeden její rukopis, s. 21). Poměrně hodnotná se mi zdá kapitola 5, byť tu opět splývá linie výkladu o celořádové problematice a českých specifikách. Poněkud neústrojně působí zařazení informace o velkopřevoru Dubském – případně by bylo dobré je lépe zdůvodnit.

K některým sporným místům: co znamená posun z „monasticko špitální“ na „vojensko špitální“ řád? Celková historie řádu je podána dosti zkráceně, ne zcela vyváženě působí vztah mezi světovými a českými dějinami (přitom právě ve výzkumu zaměřeném na české dějiny je nepochybně přínos této práce, autor řadu informací vytěžil z nevydaných pramenů, ale tento svůj přínos nezdůrazňuje). Proč autor johanity označuje za „nejdéle existující katolický řád“? (co např. cisterciáci?, vůbec je otázka, kdy se řeholní společenství stává „řádem“ v církevně-právním slova smyslu). Opravdu se autor domnívá, že slovo „suverén“ vychází z pojmu „superamus“? Opravdu se v pramenech objevuje výraz „fratres darmes“? (s. 21).

S. 32 autor uvádí zdroje informací o platech, pak najednou přeskočí k českým zemím. Proč je zmíněno scudo a současná situace (s. 32)? Chybí odkaz na obecnější literaturu o řádových archivech – kapitola o velkopřevorském archivu by se měla spojit s kapitolou 1. Jaký je rozdíl mezi „listinou“ a „dokumentem“ (s. 34)?

Práce obsahuje celou řadu v pramenech nepodložených tvrzení, např. „nebyl zaznamenán rozpor mezi papežskou kurií a velmistrem“ (s. 18). Nebo: odkud se autor dozvídá, že od poloviny 12.

⁵ Typická je např. pozn. 54, kde není jasné, co je převzato z listiny, co ze starého tisku.

století byly listiny „bedlivě chráněny“, ale nebyly uspořádány? (s. 34) Odkud čerpá latinské formy místních jmen (tamtéž)? Rok 1448 je důležitý pro řádový archiv nebo organizaci?

Zajímavé by bylo charakterizovat konventní pamětníci, lépe bych vysvětlil pojem *pitanz/pitance* (má více významů, než autor naznačuje). K pohřebním obřadům u církevních řádů existuje už literatura i v češtině. Téma vykonávání postranního práva maltézských rytířů v Praze by vydalo na samostatnou studii. Více měl být vytěžen také seznam kněží, který je i pro mě hodně zajímavý: není mi nicméně vůbec jasné, proč byl vybrán právě tento časový vzorek, nejsou interpretována místa původu kněží, chybí úvaha o jejich sociálním postavení atd. Nejednotné je jazykové zpracování: „de Helfenthal“, „Ostromirz“ (někde jsou vlastní jména převedena do současné podoby, jinde ne, matrika je pravděpodobně latinsky). Proč je na s. 45 odkaz na Schuppichovu *dissertatio*, nijak neinterpretovaný? Nejednotně se pracuje s polskými a německými názvy (vhodná by byla konkordance aspoň těch nejdůležitějších).⁶ Chybějí rovněž pravidla přepisu pramenů (ediční pravidla).

Ačkoli výzkum řádu a šlechtického rodu se musí při sledování jedné osobnosti nutně propojit, výklad o rodu Althannů působí poněkud neorganicky a neuchopeně. Vzhledem k dostupnosti *Ottova slovníku naučného* pokládám za zbytečné jeho citování in extenso (s. 54 a jinde).⁷ Přesto pasáž o M. F. Althannovi skýtá řadu zajímavých informací k šlechtické biografii v řádu (prestižní role církevní kariéry, prosba o přijetí teprve dvouletého příbuzného...), opět tu autor nic neklade do širších souvislostí. Např. není zřejmé, z jakých pramenů vycházel při popisu Althannových majetků. Ani zde není vždy jasné, co je autorovým přínosem a co bylo převzato z literatury. Práce L. Hesounové je diplomová? (v seznamu literatury u ní chybí rok a místo obhájení). Na s. 56 – opravdu „Scholasticus Insulatus“? Neuvádí vlastně vůbec, z jakých konkrétních pramenů či literatury sestavil Althannův životopis. Zajímavý (a jistě je za ním spousta práce) je nepochybně rozbor korespondence, proč tam ale ani na jednom místě není uvedeno, kde je přesně uložena? Přitom je zjevné, že samotný rozbor Althannovy korespondence by vydal nejméně na jednu diplomovou práci. Co je to „pramen prvotní“ a „pramen vydaný“? Proč nejsou hodnoceny a rozebrány přílohy? Přitom sama závěť by jistě představovala velmi zajímavý pramen.

Závěr zhodnocuje do jisté míry autorovu práci s prameny (je očividné, že autor je schopen pracovat s texty italskými, latinskými, německými i českými!), řada jeho vývodů ale mohla zaznít už v textu. Neúplný (a velmi nepečlivě zpracovaný) je seznam literatury: proč chybějí standardní práce, jako knihy Milana Bubna či *Encyklopedie českých klášterů*?, proč nejsou rozděleny staré tisky a sekundární literatura, proč nejsou zvlášť odkazy na prameny?

V přepisu závěti je, zdá se mi, celá řada chyb („Gottes katters“?, „ninberaumnt“?, „empsehle“? „vorgebung“?, dále s. 69 – „be(e)nder Rechten“?).⁸ Jak autor nakládá s přepisem zkratk, jak s hranicemi slov v písmu? Nejednotně jsou psána jména v rodokmenu (z Guntersdorfu x von Althann, proč má legendu německy a na základě jakého zdroje?). Některé fotografie jsou dost nekvalitní, např. fotografie matriky není vůbec čitelná.

Závěrem musím bohužel konstatovat, že práci T. J. Otradovce pokládám do značné míry za promarněnou příležitost. Ačkoli do ní bylo nepochybně vloženo mnoho energie (autor si dokázal vytýčit zajímavé téma a očividně pracoval s řadou pramenů i starých tisků), zejména po formální a strukturní stránce nespĺňuje řadu požadavků kladených na tento typ práce. Přesto se domnívám, že je možné práci obhájit (nanejvýš ovšem se známkou dobře). Autora vyzývám k důkladnému rozpracování některé z jejich částí (korespondence M. F. Althanna, postranní právo johanitů v Praze ...) v dílčí studii, aby výsledky pramenného výzkumu zcela nezapadly. Zároveň by bylo vhodné pomýšlet na srovnání s jinými rytířskými řády (řádem německých rytířů), třeba už ve zmiňované otázce řádové exempce nebo řádových pohřebních obřadů, které měly jistě společné mnohé obecně křesťanské rysy.

V Praze, 31. ledna 2016

PHDR. JAN ZDICHYNEC, PH.D.

⁶ Navíc i zde najdeme drobné chyby, jako Klodzko (s. 37).

⁷ Podobně jistě nemá smysl uvádět velkou část kázání na hoře, spíše by bylo zajímavé interpretovat její konkrétní implikace u maltézských rytířů. Za nadbytečné pokládám i vysvětlení pojmu *doyen* (s. 18).

⁸ Podobně 40 – „Königlich Vöhaimb?“ „Acra Ministeriália“?